

ANLAMININ TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ IŞIĞINDA HALK ŞİİRİNE OKUR ODAKLI BİR YAKLAŞIM DENEMESİ*

*Emrah TUNÇ***

ÖZET

Edebi metnin taşıdığı anlamsal katmanların çokluğu yahut bilinen kavramların yeni bağlamlar içerisinde, daha önce hiç görülmemiş bir şekilde yeniden üretilmeleri okur açısından anlamsal sahaya ilişkin birtakım problemler doğurur. Bu kapsamda, genel çerçevede edebi metne ve özelde ise şiire yönelik geliştirilmiş olan anlama etkinliklerinin günümüzde almış olduğu şekil, postmodernizmin de etkisiyle büyük oranda okur odaklı bir yapılanmanın ürünü haline gelmiştir. Anlamın oluşmasında okuru pasif konumdan çıkararak ona birtakım aktif rollerin verilmesi, sadece metin ve yazarı hakkında çalışmalarını yoğunlaştıran araştırmacıları zamanla okura yöneltmiştir. Verici tarafından gönderilen iletiyi alımlayanın ne şekilde algıladığı bir merak konusu haline gelmiş ve bu merakı gidermeye yönelik çeşitli çalışma yöntemleri geliştirilmiştir. Bu doğrultuda bu çalışma, tıpkı diğer edebi metinler gibi anlamsal düzlemini sürekli genişletmeye çalışan ve böylelikle edebi bir hüviyete sahip olan halk şiirine, *alımlama kuramının* verileri eşliğinde bakmayı deneyecektir. Bu anlamda alımlama kuramının, anlamın oluşması üzerine söyledikleri ile performans teorinin folklor hadisesinin oluşması üzerine söyledikleri arasındaki benzerlikler; alımlama kuramından halkbilimi sahasına ve aynı şekilde halkbiliminden de alımlama kuramına bazı transferler yapabileceğimizi düşündürmektedir. Okurun kendi tecrübe birikimleri ışığında ve büyük oranda metnin yönlendirmeleriyle oluşturduğu anlamın, halk şiiri sahasında da sabit olmadığına ve şiir içindeki çeşitli boşlukların, her okuyucu tarafından farklı şekillerde doldurulduğuna vurgu yapan bu çalışma; folklor hadisesinin oluşmasında icracıyla aynı büyüklükte bir role sahip olan alımlayıcının, içe dönük bir şekilde ve daha geniş bir perspektiften tasvir edilmesini amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Alımlama Kuramı, Alımlayıcı, Halk Şiiri, Hermenötik, Bağlam.

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Arş. Gör. Cumhuriyet Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı, El-mek: emrahtunc1@hotmail.com

A READER-ORIENTED APPROACH TO FOLK POETRY IN THE LIGHT OF HISTORICAL TRANSFORMATION OF UNDERSTANDING

ABSTRACT

The plurality of semantic layers of literary texts or reproducing well known concepts in new contexts in a way never seen before, means different things for readers. That's why, in the general framework of literature or as a particular framework the field of poetry, were developed some activities for the understanding literary text by researchers nowadays, largely under the influence of postmodernism. Giving to passive readers some active roles in the period of consisting of meaning, has led researchers to concentrate on readers in course of time. The question of the messages which sent by the transmitter is how can understand by recipient, has been the subject of curiosity and the researchers have developed various methods to solve this problem. Hence, this study is trying to examine the folk poetry which just like other literary texts constantly trying to expand semantic levels with some information of reception theory. In this sense, there are similarities between the theory of performance in folkloristic and reception theory. So, this situation could be detected by researchers like this way that is possible to transfer some information about recipient between two fields of work. So that, the aim of this study is to describe the recipient in a broader perspective and emphasizing to meanings created by readers could be dissimilar in different context.

Key Words: Reception Theory, Recipient, Folk Poetry, Hermeneutic, Context.

Giriş

Edebiyat metninin olağan dili dışlayan yapısı, tarihsel süreç boyunca bu metinlerin “anlam” ve “anlama” etkinlikleri açısından özel bir yere konumlandırılmalarını sağlamış ve ayrı bir biçimde ele alınmalarını gerekli kılmıştır. Edebi metinlerin; temel malzemesi olan dili, gündelik yaşantıda en yalın haliyle kullanılan şekliyle farklı bir biçimde ele almaları ve çoğu zaman alışılmış dil kurallarına dahi aldırmadan, başına buyruk bir şekilde hareket etmeleri, onların iletişimsel amaçla kullanılan olağan (gündelik) dilden ayrılan bazı temel özellikleri olarak gösterilebilir. Yine çeşitli faaliyetler neticesinde bazı kelimelerin sahip olduğu kavramsal anlamı dönüşüme uğratmak ve böylelikle birtakım yeni anlamlar türetmek; artistik çabanın, dolayısıyla edebi metinlerin en belirleyici özelliğidir.

Kelimeleri birtakım başka kelimelerle harmanlayarak metnin sahip olduğu anlamsal düzlemin genişlemesini sağlamaya çalışmak; doğrusu, gündelik yaşamda çeşitli faaliyetlerle meşgul olan insanın pek de işine yaramaz. Aksine, günlük yaşantıda çoğu zaman; örneğin alış-veriş yaparken yahut bir tanıdıkla konuştuğumuzda, söylediklerimizin doğru anlaşılması için çaba sarf ederiz. Gündelik yaşamda organize ettiğimiz birtakım işlerin planlı ve doğru bir şekilde yürütmesi adına, söylediklerimizin karşı tarafın kolaylıkla anlayabileceği şekilde açık ve net olması gerekir. Bir başka deyişle kullandığımız kelimelerin, sahip oldukları kavramsal anlamlarıyla örtüşmesi beklenir. Olağan dilin yapısı, mümkün olduğunca yalın ve anlaşılır olmayı tercih eder ve bu

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

özelliğiyle, seçilip düzenlenirken sürekli farklı anlamlar üretmeye çalışan edebi metinlerin dilinden ayrılır.

Bunun yanı sıra; edebi metnin dili, bilimsel olan dilden de ayrı bir yere konumlandırılmalıdır. Bilim dilinde kullanılan her kelimenin, tanımladığı şeyle tamamen örtüşmesi istenir ve bilimsel bir çalışmanın kendisinden beklenen de çoğu zaman, herhangi bir anlam karmaşasına yol açmayacak şekilde, söylemek istediği şeyi en kestirme yoldan alıcıya iletmesidir. Bilginin doğrudan aktarımını amaçlayan bilim dili, tek anlamlılığı ve niteleyenle nitelenen arasında mümkün olduğu kadarıyla örtüşme olmasını ilke edinirken, edebi metnin dili bunun tersine bir durum sergilemek ister (Wellek-Warren, 2012:24). Başarı kriterleri açısından, anlam düzlemini sürekli genişleten ve böylelikle estetik duyguyu perçinleyen bir edebi dilin çeşitli çevrelerce daha makbul görüldüğü de ileri sürülebilir.

Bu doğrultuda, bilgiden çok anlam taşıdığına inanılan edebi metnin, sahip olduğu dilsel özellikleri nedeniyle anlama etkinlikleri açısından birtakım problemler doğurduğu görülür. Metnin taşıdığı anlamsal katmanların çokluğu yahut bilinen kavramların yeni bağlamlar içerisinde, daha önce hiç görülmemiş bir şekilde yeniden üretilmeleri anlamsal sahaya ilişkin birtakım tehlikeler oluşturur. Niteleyenle nitelenenin tam olarak örtüşmemesi, metni okuyan her okuyucunun farklı çıkarımlar yapmasına yahut yazarın söylediği asıl şeyden daha başka şeyler anlamasına yol açabilir. Üstelik söz konusu durum, zamanın akıp gitmesiyle; yani metnin ortaya çıktığı sosyal bağlamın da değişmesiyle iyiden iyiye problemlerli bir hale gelir.

Metin ile okuyucu arasında ortaya çıkan tarihsel uzaklık; yazarın metni ortaya koyarken ele almış olduğu kavramların anlamlarını deforme etmiş olabilir veya aksine, bu kavramların metne yerleştirildikleri zamandan daha derin bir anlama sahip olmalarını da sağlayabilir. Bütün bunların üzerine, anlamı taşımak için görevlendirilen aracı konumundaki dilin de zamanla birtakım değişikliklere uğraması, çoğu zaman bu metinlerin yoruma muhtaç bir hale gelmesine yol açar. Zaten genel çerçevede anlama etkinliklerinin, bu metinlerin sahip olduğu asıl veya derin anlamları ortaya çıkarmak üzerine yoğunlaşmaları ve bu doğrultuda çeşitli yöntem ve yaklaşımlar geliştirmeye çabalamaları, hep bu yüzdendir.

Tarihsel süreçte genel olarak sosyal bilimlere ve özelde ise edebiyat bilimine hâkim olan paradigmlar, edebi metinleri açıklamak ve anlamak isteyen yaklaşımlara da ister istemez etki etmiştir¹. Bu kapsamda 19. asrın büyük bir bölümünde edebi metnin yorumlanmasında en çok tercih edilen yöntem, doğa bilimlerinin nedensellik ilkesine dayanan ve metni yorumlarken metnin dışı unsurlardan yararlanabileceğini düşünen *pozitivist yöntem* olmuştur. Bu yöntem, metnin anlaşılması için yazarın yaşamına ve eserin oluşmasına etki eden birtakım olgulara ulaşmayı ve anlaşılma ihtimaline rağmen de olsa, metni bu şekilde açıklamayı yeterli görür. Yazarın biyografisi, eserin oluşumuna etki eden faktörler ve etkileri, pozitivist yöntemin temel çalışma çemberidir. (Wellek-Warren, 2012:15).

Dikkatle incelendiğinde, ülkemizde edebiyatla alakalı çalışmaların büyük kısmının tarihi süreç içinde bu yöntemi kullanmış olduğu görülür ve geçmişten gelen bu alışkanlık, günümüzde de büyük oranda “hayatı-sanatı-eserleri” şeklinde formüle edilerek devam ettirilmektedir.

Her ne kadar dünyadaki etki alanı büyük de olsa; pozitivist yöntemin edebiyat metinlerini anlamak ve onları yorumlamak için kullanılan tek yöntem olmadığını da burada belirtmek gerekir. Pozitivizmin Comte’a bağlanan yakın tarihine kıyasla, anlamayı meslek haline getirmiş ve aynı zamanda onu bir “öğreti” yahut “sanat” olarak kabul etmiş pek çok görüşün varlığı, antik dünyanın eski tarihine kadar uzanır. Esasen bu çalışmanın da dolaylı olarak bağlandığı çizgi, pozitivist yöntemin dışında kalan ve tarihi süreç içinde birçok dönüşüme uğrayarak günümüzde “alımlama kuramı/estetigi” olarak adlandırılan ve köken olarak da bir yanılla hermenötik geleneğe bağlanan çizgidir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Genel çerçevede edebi metne ve özelde ise şiire yönelik geliştirilen anlama etkinliklerinin günümüzde almış olduğu şekil, postmodernizmin de etkisiyle büyük oranda okur odaklı bir yapılanmanın ürünü haline gelmiştir. Anlamın oluşmasında okuru pasif konumdan çıkararak ona da birtakım aktif rollerin verilmesi, sadece metin ve yazarı hakkında çalışmalarını yoğunlaştıran araştırmacıları okura yöneltmiştir. Verici tarafından gönderilen iletiyi (edebi metni yahut şiiri) alımlayanın ne şekilde algıladığı bir merak konusu haline gelmiş ve bu merakı gidermeye yönelik çeşitli çalışma yöntemleri geliştirilmiştir. Metnin sanatsal boyutunu ihmal etmemekle birlikte bu tarz çalışmaların genel amacı, anlamın okur tarafından nasıl alımlandığını gözlemek ve söz konusu sürece etki eden faktörleri belirlemek üzerine yoğunlaşmıştır.

Bu doğrultuda çalışmamız, tıpkı diğer edebi metinler gibi anlamsal düzlemini sürekli genişletmeye çalışan ve böylelikle edebi bir hüviyete sahip olan halk şiirine, alımlama kuramının verileri eşliğinde bakmayı deneyecektir. Okurun kendi tecrübe birikimleri ışığında ve büyük oranda metnin yönlendirmeleriyle oluşturduğu anlamın, halk şiiri sahasında da sabit olmadığına ve şiir içindeki çeşitli boşlukların, her okuyucu tarafından farklı şekillerde doldurulduğuna vurgu yapan bu çalışma; folklor hadisesinin oluşmasında icracıyla aynı büyüklükte bir role sahip olan alımlayıcının, içe dönük bir şekilde ve daha geniş bir perspektiften tasvir edilmesini amaçlamaktadır.

Anlamanın tarihsel dönüşümü ve alımlama kuramı

Önceleri teoloji ve hukuk sahasında, metinlerin doğru anlaşılması amacıyla kullanılan bir yöntem olan hermenötiğin tarihi süreçte almış olduğu şekiller, esas itibarıyla bu çalışmanın konusu dışındadırⁱⁱ. Ancak konumuz olan ve günümüzde okur merkezli yaklaşımları büyük oranda kendi çatısı altında toplamayı başarmış bulunan *alımlama kuramının* daha iyi anlaşılması adına; çalışmanın bu kısmında, hermenötiğin tarihsel dönüşümlerinden de bahsedilmiştir. Bu anlamda bir “anlama etkinliği” olan hermenötiğin, tarihi süreç içinde yavaş yavaş alımlama kuramına doğru evrilen düşünce çizgisini tasvir etmek, bu başlığın temel gayesini teşkil etmektedir.

Anlaşılmaz olanı veya anlaşılmamaya başlamış olanı doğru bir şekilde anlamak gayesiyle, doğal bir ihtiyaç sonucu ortaya çıkmış olan “yorum sanatı”nın (hermenötiğin), kökleri itibarıyla oldukça eski dönemlere uzandığını söyleyebiliriz.

Başlangıçta teoloji alanında oldukça etkili bir şekilde kullanılan hermenötiğin ortaya çıkışı, çeşitli sosyal bağlamlarda kaleme alınan metinlerin zamanla eskimesi ve ifade ettikleri değerler bütünü farklı bağlamlarda değişime uğramasıyla olmuştur. Örneğin Antik Yunan döneminde kaleme alınan Homeros metinlerinin klasik dönem Atina’sında kullanılan dille uyuşmaması, anlamaya yönelik birtakım sıkıntılar doğurmuştur. Metin ile okur arasında oluşan tarihsel uzaklık, söz konusu problemin başlıca kaynağı olduğu için bu dönemki hermenötiğin başlıca hedefi de, söz konusu mesafeyi ortadan kaldırmak ve metnin ilk anlamına (doğru olduğu kabul edilen anlamına) ulaşmak olmuştur.

Bu kapsamda söz konusu tarihsel uzaklığı ortadan kaldırmak için hermenötiğin başvurduğu başlıca iki yöntem vücuda gelmiştir. Bunlardan ilki, zamanla anlam kayması yaşayan ve değişik kavramları sahiplenmiş olan kelimelerin gramatik yoldan yeni ve güncel olan dile aktarılmasıdır. *Gramatik yöntem* olarak da kısaca ifade edebileceğimiz bu yaklaşımda, metnin güncel dile çevrilmesi esas gayeyi temsil eder ve bu amaç doğrultusunda eski olan kelimelerin ihtiva ettiği anlam sahalarında çeşitli yorumlamalar yapılır. Diğer yöntem olan *alegorik yorumlamada* ise, metnin iki anlamsal katmana sahip olduğu düşünülür. Art anlam ve üst anlam terimleri, alegorik yorumlamanın anahtar sözcükleridir (Toprak, 2003: 23).

Genel çerçevede klasik dönemde ve Ortaçağ’da hermenötiğe hâkim olan yorumlama biçiminin alegorik yöntem üzerine kurulduğu ileri sürülebilir (Gadamer, 2003: 15). Antik

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Yunan'da ortaya çıkmış İlyada ve Odysseia'nın sonraki dönemde, dilde meydana gelen birtakım değişimlerden dolayı yeterince anlaşılmadığı görülür. Ayrıca söz konusu metinleri düz anlamlarıyla okuyunca, birtakım hoşnutsuzlukların da ortaya çıktığı görülmüştür. Toplum; geçirmiş olduğu evrimle beraber, metinlerde tanrıların çeşitli ahlaksızlıklar yapması ve abes işlerle iştilal etmesini itici bulmaya başlamıştır. Eseri tamamıyla gözden çıkaramayanlar, eski anlamdan duyulan hoşnutsuzluk yüzünden dönemin ruhuna daha uygun ve güncel olan bir anlam aramaya başlar ve netice olarak, alegorik yöntem kullanılmaya başlanır. Böylelikle akılla çelişen ve ahlaki açıdan artık uygun bulunamayan üst anlam, bir perde vazifesi görür. Art anlam, metnin gerçek anlamı olarak algılanır ve eserin gerçekte ne söylediğini de esas olarak belirleyen düzlem, arkada kalan bu anlam düzlemi olarak kabul edilir.

Homeros söylencelerinin ardından Ortaçağ'da kendini teolojiye kaptıran hermenötik gelenek, bu sefer de kutsal metinlerin art anlamsal düzlemiyle uğraşmaya başlar. Alegorik yorumlama burada da esas alınır ve söz konusu yorumlamanın bu dönemde giderek sistemleşmeye başladığı görülür. Otorite olarak kabul edilen Katolik Kilise'sinin tekelinde sistemleşen alegorik yorumlama biçimi, metnin arkasında saklı olduğuna inanılan derin anlama ulaşmak için çeşitli yöntemler geliştirmeye başlar. Ancak söz konusu alegorik anlamın, her zaman yüzde yüz bir saflığı baz alıp almadığı tartışma konusudur. Zira çoğu defa bazı kesimlerin çıkarları için yahut dini cemaatin büyümesi adına; otoriteler tarafından net bir şekilde tanımlanmamış olan alegorik anlamın değişimlere uğradığı görülür. Örneğin Kanonik İncil'lerin birinde açık ve net bir şekilde, inanç sahiplerinin sünnet olunması emredilirken, bazı grupların sırf sünnet korkusu yüzünden Hristiyan olmadıklarını gören Aziz Pavlus, Galyalıları gönderdiği mektubunda; kutsal metinde geçen sünnet kelimesinin somut anlamıyla kullanılmadığını, buradaki sünnetin ruha yönelik bir emir olarak algılanması gerektiğini ve önemli olan tek şeyin kalbin pisliklerden arındırılması olduğunu, yani ruhun sünnet edilmesi gerektiğini vurgular (Mattelaer vd. 2007: 37). Bunun gibi, endüljanslar meselesinde de yine alegorik yorumlamanın çeşitli çıkar gruplarının işine yarar şekilde düzenlendikleri sıkça görülen durumlardır.

Anlamanın tarihselliği açısından çalışmamızın temel noktasını teşkil etmese de fikir vermesi açısından, hermenötik geleneğin İslam topluluklarında da kutsal kabul edilen birtakım metinleri yorumlamak için kullanıldığını belirtmemiz gerekir. Hermenötik geleneğe uygun kabul edilmekle birlikte ondan oldukça farklı bir çizgide gelişim gösteren *usûl*, tarihsel süreçte Kur'an tefsiri için kullanılmıştır. Sonraları ravilerden toplanan hadislerin doğruluğunu tespit etmek için başvurulan eleştirel metotlar da İslami hermenötiğin ortaya çıkmasına katkı sağlar. Ancak yine de Batılı hermenötik geleneğine karşı özellikle *isnad* metodolojisinin temel alındığı İslam hermenötiği, birtakım eleştirilere uğramıştır (İnalçık, 2009:45).

Teolojik sahada kutsal metinlerin alegorik düzlemde yorumlanması, Batı'da Reform Dönemi'ne ve özellikle Martin Luther'e kadar devam eder. Ancak Luther, kendi döneminde alegorik yorumlamayı reddedince hermenötiğin yön değiştirdiği görülür ve bu sefer; alegorinin yerine yukarıda da ifade ettiğimiz gramatik yöntem, gelenek içinde hâkim olmaya başlar. Luther, İncil'in başlangıçtaki anlamına geri döndürülmesi gerektiğini düşünür ve bunun için metnin bütüncül şekilde ele alınarak yapılacak olan bir gramatik çevirinin yeterli olacağını savunur. Böylelikle gramatik yorumlama yöntemi alegorik yöntemin otoritesini ciddi şekilde zayıflatmış olur.

Genel çerçevede teoloji sahasında kullanılan hermenötiğin, romantik döneme kadar sadece bir yorumlama etkinliği olarak kaldığı söylenebilir. Ancak Schleiermacher'le birlikte (1805 yılından itibaren) aynı hermenötiğin, teoloji sahasından çıkarak evrenselleştiği ve genel anlamda sözlü-yazılı bütün metinler için kullanılmaya başlandığı görülür. İlk defa anlamanın koşullarını sorgulayan Schleiermacher; hermenötiğin, kendisine kadar uzanan çizgisinde bir kırılmaya yol açar. Zaten yöntemin edebiyata da aktarılması bu döneme rastlar (Toprak, 2003: 39).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Ona göre metnin açmılması için iki temel yöntem kullanılmalıdır. Bunlardan ilki, daha önceki anlamından farklı bir şekilde kullanılan, *gramatik yöntem*dir. Gramatik yöntemde, sonraları Sassure'un da belirttiği gibi, kelimelerin anlamsal düzlemlerini bütünden yola çıkarak kavramak esas alınmalıdır. Kelimenin tümce içinde sahip olduğu kavramsal anlamla, metnin bütünü içinde sahip olduğu kavramsal anlamlar karşılaştırılmalı ve kelimenin anlamı bütün bu işlemler neticesinde belirlenmelidir. Bir yöntem olarak tek tek kelimelerle de ilgilenilebilir, kelimeler baştan sona bütün yapılarıyla birlikte tanımlanabilir. Biçimsel özellikleri de göz önünde tutularak yapılması gereken böylesi bir çalışma, daha sonra bütün metin bazında değerlendirilmelidir. Kelimelerin özellikleri belirlendikten sonra anlamlarına geçilmeli ve onların hangi ilgeçlerle yahut eklerle birlikte kullanıldıkları ve tümce içindeki konumları belirlenmelidir (Gadamer, 2003: 16).

Schleiermacher'ın gramatik yöntem olarak belirlediği bu çalışma şablonu, her şeyden önce yazarın üslubunu da belirlemeye çalışır. Metnin ironik anlamını gerçek zannedip hata yapma olasılığını örnek göstererek; anlatım tarzının, anlamı belirlemede en önemli ölçütlerden biri olduğunu savunmaktadır (Toprak, 2003; 45).

Metni en küçük birimlerine kadar bölmeyi ve her birimin ayrı ayrı anlaşılmasından sonra tekrar bütüne dönmeyi salık veren Schleiermacher, gramatik yöntemin yanı sıra psikolojik yöntem olarak belirlediği ikinci bir yöntemden daha bahseder.

Bu yöntemin gayesi ise, metin yazarının niyetini ortaya koymaktır. Bu ise ancak sezgisel yolla yahut yazarın kendine özgü yanını başka yazarlarla karşılaştırarak ortaya konabilir. Sezgisel boyut, Schleiermacher'e göre daha çok kadın yorumcuların başarabileceği bir eylem olmakla birlikte, kişinin kendini yazarın yerine koyması olarak tanımlanabilir. Elbette bu eylem yapılırken, yazarın sahip olduğu bütün bağlamsal değerler göz önünde tutulmalıdır. Karşılaştırma yöntemi ise yine bağlamsal özellikler atlanmadan, ancak daha reel kriterler eşliğinde yapılabilir ve erkeklerin bu yöntemi kullanırken başarıya ulaşması muhtemeldir (Toprak, 2003; 54).

Metnin tam olarak kavranmasını ancak ve ancak, gramatik ve psikolojik açılardan yazarla birebir eşleşen yorumcunun gerçekleştirebileceğini savunan Schleiermacher, anlam kriterleri açısından metnin sadece doğru olan bir anlama sahip olduğunu da ilave eder. Bu şu anlama gelir: Yazarın sahip olduğu kelime hazinesine sahip olmak ve yazarın psikolojik düzeyiyle aynı düzeyde bulunmak, sadece bir tane olduğuna inanılan doğru anlamın kilidini açan yegâne anahtardır. Bütün bu düzeylerin eşleşmesi, yorumcunun doğru yorumu bulması için büyük bir avantaj sağlar. Üstelik Schleiermacher'ın bu noktada ortaya attığı ilginç bir kavram daha vardır: Yorumcu; yazarı, yazarın kendisini anladığından daha iyi anlayabilir.

Yazarın gramatik ve psikolojik dünyasıyla senkronizasyon sağlayan yorumcu, bunlara ek olarak kendi gramatik ve psikolojik zenginliğini de yorumuna katar. Dolayısı ile söz konusu durum, yorumcunun kaleminden, yazarın metnini yeniden yapılandırırken ortaya çıkması muhtemel olan daha zengin bir metne işaret eder. Ayrıca dışarıdan bakmış olmanın getirdiği avantajla -örneğin metinden hareketle yazarın bilinçaltını görebilmek gibi- yazarın kendi başına hiçbir zaman yapamayacağı bir şeyi, yorumcu gerçekleştirmiş olur.

Schleiermacher'ın metnin sadece bir tek doğru anlama sahip olduğunu düşünmesi ve bunu yazarın başlangıçtaki niyetiyle örtüştürmesi, kendisinden önceki hermenötik gelenekle bir tezat teşkil etmediği gibi sonrası için de etmez.

Hermenötik çizgi içinde çalışmalarını yürüten Wilhelm Dilthey de, hermenötiği genel olarak sosyal bilimlerin mantığı içine yerleştirmesiyle tanınır (Tarihselci yaklaşım). Pozitivist bilim mantığıyla sosyal bilimlerin genel mantığının örtüşmediğini ileri süren Dilthey, tarihselci yaklaşımın en önemli ismi olur ve *sosyal bilimler* ismini daha temelden reddederek, toplumsala dair çalışma yapan disiplinler için genel bir *tin bilimleri* kavramını ortaya atar.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Daha çok bilim felsefesi alanında adını duyurmuş olan Dilthey'in metnin yorumlanmasında Schleiermacher'e eklediği şey, *ortak tin* kavramıdır (Özlem, 2011: 26). Buna göre yorumcunun ve metin yazarının sahip olduğu *ortak tin* (maddi ve manevi anlamda her türlü kültürel sürece işaret eder), kişilerin birbirine empati yapmasını kolaylaştırır ve böylelikle bu empati sayesinde yorumcu, kendini yazar yerine koyarak metnin gerçek olan tek anlamına ulaşabilir. Ancak burada Dilthey'in asıl öne çıkarttığı durum, yazarın niyetinden ziyade dönemin ruhunu yakalamaktır. Dilthey'in metin yorumlamadaki temel amacı, edebiyatın doğasıyla yakından ilişkilidir. O, edebiyatı bir "ayine-i devran" olarak görür ve geçmişte kalan dönemlerin, ancak bu metinler sayesinde ortaya konulabileceğini savunur. Bu haliyle Dilthey de, yazarı kendisinden daha iyi anlayabileceğimizi düşünür. Çünkü yazarın, içinde bulunduğu dönemin ruhunu yakalaması mümkün değildir. Bu ancak, daha sonraki dönem insanları için geçerlidir (Riedel, 2003; 65).

Schleiermacher ve Wilhelm Dilthey, anlama öğretisi olarak hermenötiğin genel esaslarında birleşirler. Buna ek olarak, hangi metinlerin yorumlanması gerektiğine karar verirken yine ortak bir tutum sergilerler. Buna göre olağan dildeki konuşmalar, her ne kadar hermenötiğin konusuna dâhil olsalar da, bunların yorum değeri minimumdur. Yani yorumsal açıdan pek de bir şey ifade ettikleri söylenemez. Oysa klasikler gibi, yorum değeri çok yüksek olan ve üst düzey bir anlama faaliyeti gerektiren bazı eserler vardır. Hermenötiğin temel amacı da, minimum değere sahip olan basit bir yorumlamanın, maksimum değerdeki eserler için de aynı rahatlıkla yapılmasıdır.

Hermenötiğin buraya kadar geçirmiş olduğu tarihsel dönüşüm, görüldüğü gibi Schleiermacher ve Dilthey'in elinde şekillendiği kadarıyla, metnin bir tek doğru anlamı olduğu konusunda oldukça ısrarlı bir tutum sergiler. Olumlu bir özellik olarak bağlamı göz önünde tutmak, Schleiermacher ve Dilthey hermenötiğinin temel yapıtaşlarıdır. Aynı şekilde yazarın ön plana çıkarılması ve onunla psikolojik açıdan özdeşleşmeye çalışılması, bu düşünürler için anlamanın temel kriterlerini oluşturur (Pozitivist yöntemde olduğu gibi).

Ancak onlardan sonra gelen Gadamer, hermenötik gelenekte bir başka kırılma noktasını temsil ederek, bir anlama öğretisi olan hermenötiği değiştirmeye zorlar. Alımlama kuramının da öncüsü sayılan ve okuru ön plana çıkaran Gadamer, hermenötik gelenek içinde metnin çok anlamlılığına ilk defa vurgu yapan bir yorum sanatçısı olarak tarihe geçmiştir. Gadamer'e göre metinleri ancak kendi anlamlandırma ufkuyla göre anlayabiliriz, çünkü metne hangi soruları sorabileceğimizi ancak kendi ufukumuz belirlemektedir.

Hermenötiğin temel gayesinin yazarın zihninde gerçekleştiğine inanılan art anlamı bulmak olmadığını ileri süren Gadamer; yorumcuya, yazarı öldürerek metne odaklanmayı teklif eder. Önümüzde duran metnin anlamıyla uğraşmak dururken -ki bu genelde içinde bulunulan an ile (yani şimdiyle) ilişkilendirilir- niçin geçmişte kalan ve hiçbir zaman tam olarak bilemeyeceğimiz bir anlamın peşinde koşalım, diye sorar Gadamer. Ona göre yazarın, metni ortaya koyarken neyi amaçladığını belirlemek elbette anlam açısından bir önem ifade eder, ancak bütün yorumsal faaliyeti buraya kanalize etmek, çok da makul bir davranış olarak karşılanamaz (Tatar, 1999: 123). Bu haliyle Gadamer, her ne kadar metnin çok anlamlılığına veya okurun bu alandaki özerkliğine vurgu yaparak alımlama kuramına öncülük etmiş olsa da, kendisinden önceki hermenötik gelenekle de bazı noktalarda birleşir.

Örneğin Dilthey'in ortaya attığı ortak tin kavramı, onda da kendini göstermiştir. Buna göre bize yabancı olan bir kültürün metinlerini hiçbir zaman, tamamıyla kavrayamayız. Hiç bilmediğimiz bir yabancı dilde ortaya konan metinler, hermenötik açıdan hareketlerimizi tamamıyla sınırlar. Üstelik Gadamer'de ortak tin kavramı için bu kadar uzaklara gitmeye bile gerek yoktur. O, kültürel sürekliliğe uymadıkları için klasik yapıtlar dışında kalan bütün eserleri bir kenara iter (Palmer, 2008; 227). Böylelikle hermenötiğin başından beri sergilediği seçici tutum, alımlama kuramına kadar bir şekilde devam ettirilmiş olur.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Bir zamanlar sadece klasikleri ve seçkin sayılabilecek eserleri yorumlamayı kendisine iş edinmiş olan hermenötüğün günümüzdeki uzantısı sayılabilecek olan alımlama kuramı ise; bağlandığı geleneğin aksine, sadece klasikler etrafında çizilmiş olan çalışma sınırlarını bir hayli genişletir ve her edebi metnin, anlama ve yorumlamanın konusuna dâhil olduğunu ifade eder.

Kuramın en önemli iki temsilcisi, Hans R. Jauss ve Wolfgang Iser'dir. Almanya'da gelişen alımlama kuramı; metnin anlamına etki eden yazar, toplum ve eser faktörlerini yok saymasa da, söz konusu anlamın asıl olarak okur merkezli oluştuğunu savunur. Böylelikle hermenötik çizginin gidişatını, Gadamer'in gösterdiği yola kanalize eder ve o güne kadar bir defa üretildiği düşünülen edebi metnin aslında dinamik bir şekilde, her okunuşta başka bir okur tarafından yeni baştan üretildiği fikrini ortaya atmış olur (Toprak, 2003: 132).

Ancak alımlama kuramında okura tanınan özgürlük, başlı başına sınırsız bir dünyanın sembolü olarak da algılanmamalıdır. Okurun oluşturduğu anlam, metinden bağımsız bir şekilde gerçekleşemez. Dolayısı ile anlamın oluşması, metinle kurulan iletişim sayesinde olmaktadır. Bu iletişim de çoğu zaman, okurun eser içindeki boşlukları kendi tecrübe ve deneyimleriyle, hatta biraz da metinlerarasılığı çağrıştıracak şekilde, önceden okumuş olduğu eserlerin onda bıraktığı hafıza ile gerçekleşir (Tüzel vd., 2013: 117).

Söz konusu bakış açısı, biraz da modern edebiyatın okuru içine çekmek için oluşturduğu ve geleneksel edebiyat metinlerinden farklılık arz eden birtakım özellikleri eşliğinde şekillenmiş olmalıdır. Berna Moran, söz konusu durumu modernist edebiyatın okuru pasif durumdan çıkararak ve eser içindeki bazı unsurlar hakkında kafa yormaya davet eden tavrıyla açıklamaktadır. (Moran 2008: 240) Ancak her ne sebeple olursa olsun, böylesi bir kuramın geliştirilmesi o güne kadar ihmal edilmiş olan okurun bir anlamda değer kazanmasına ve çalışmalarda göz önünde tutulmasına yol açmıştır.

Jauss, bir edebiyat yapıtının alımlanmasına ilişkin yaptığı çözümlemede, metnin okur tarafından önceden bilinen bazı değerlerle bağdaştırılması gerektiğini ve bu durumun, okurda birtakım beklentilere yol açacağını ileri sürer. Tamamen yeni ve bağımsız bir metin olarak ortaya çıkamayacak olan edebi metnin; okuma başlangıcında, ortasında ve sonunda okurda oluşturduğu bu beklentiler bütününe *beklenti ufku* adını verir ve eserin estetik değerinin bu ufka göre belirlendiğini iddia eder. Buna göre okurun önceden okuduklarıyla belirli bir karşılaştırma eylemine girdiği edebi metin, eğer bu tecrübe birikimlerinin oluşturduğu beklenti ufkunu aşıyorsa yahut okuru hayal kırıklığına uğrattıysa, bu durum onun estetik değeri üzerinde belirleyici olur (Toprak, 2003: 137). Okurun da edebiyat tarihlerine dahil edildiği böylesi bir yaklaşım, nesnel ve her zaman geçerli olan bir anlamın olmadığı yolunda atılan ilk adım olarak düşünülebilir.

Iser'de ise durum buna benzer olmakla birlikte anlam oluşturma etkinliği, büyük oranda metin içinde mevcut bulunan *boşlukların* ve *belirlenmemiş alanların* okur zihni tarafından doldurulmasına bağlıdır. Jauss'un ortaya attığı beklenti ufkunu, okurun metni okurken kullanmış olduğu birtakım anahtar kodlarla bağdaştıran Iser, okumayı düzenleyen bu kodların okuma sürecinde oluştuğunu ifade eder. Okur, o güne kadar kazanmış olduğu bilgi ve becerilerden yola çıkarak metinde eksik kalan, belirsiz olan yerleri doldurur ve böylelikle metni, bir anlamda yeniden yapılandırmış olur. Okurun, metni zihninde somutlaştırması için böylesi bir eylemin mutlak bir şekilde gerçekleşmek zorunda olduğunu düşünen Iser, bu somutlaştırmanın büyük oranda metin ve okur arasındaki iletişimle oluşacağını söylemektedir (Toprak, 2003: 141).

Iser, bir edebi eser içinde okurun doldurabileceği boş alan kalmazsa, bu durumun söz konusu eserin estetik değerini düşüreceğine işaret eder. Tersine bir durumda da, yine aynı şey gerçekleşir. Yani yazar, metnin dünyasıyla okurun dünyasını birbirinden tamamıyla ayıran çok büyük boşluklar bırakmışsa, söz konusu boşlukların da eserin estetik değerini ciddi bir biçimde

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

sarsacağını söyler. Burada önemli olan, boşlukların, anlamın oluşmasında okurun da aktif roller alabileceği genişlikte tutulmasıdır.

Sonuç olarak edebiyat metni için anlamın öznelliğine vurgu yapan alımlama kuramı, geleneksel yorumlama yöntemleriyle oluştuğuna inanılan ve nesnel bir anlamın peşinde koşarak, metni yazar biyografisi ve dönem şartları gibi metin dışı unsurlarla açıklamaya çalışan yaklaşımları büyük oranda yadsır. Ona göre anlamın asıl olduğu yer, okurun öznel dünyasıdır ama bu öznel, başlı başına sınırsız bir dünyanın içinde şekillenen özgürlük olarak değil; metnin verdiği sinyaller eşliğinde gelişip büyüyen kısıtlı bir özgürlük içindeki özneliktir.

Alımlama kuramı açısından Furkanî'nin bir şiirini değerlendirme denemesi

Halk şiirini alımlama kuramı açısından değerlendirmek, genel çalışma tarzı açısından ilk bakışta halkbilimcilere yabancı gelse de kuramın genel çerçevesi, aslında bizlere çok da yabancı olmadığı bir çalışma biçimi sunar. Hatırlanacağı üzere Alan Dundes, "Doku, Metin, Konteks" adlı makalesinde, bağlamın iki hayati unsura sahip olduğunu belirtir: "Söyleyen ve dinleyen" (Dundes, 2003: 74). Aynı şekilde Dan Ben Amos da "Şartlar ve Çevre İçinde Folklorun Bir Tanımına Doğru" başlıklı makalesinde, bir folklor hareketinin ve icrasının gerçekleşebilmesi için iki sosyal şartın, yani gösteriyi yapanların ve seyircinin bulunması gerektiğini belirtir (Amos, 2003: 42). Bu anlamda folkloru artistik bir iletişim biçimi olarak değerlendiren bu kişiler, söz konusu iletişimde rol alan taraflardan verici kadar alıcının/alımlayıcının da önemli bir role sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Halkbilimciler genelde vericiyi, yani hareketi icra edeni belirli ölçütler eşliğinde incelemekten ve yapılan eylemleri bağlamlarıyla birlikte analiz etmekten uzak durmazlar. Ancak folklor hadisesine etki eden diğer tarafın; yani dinleyici/seyirci/alımlayıcı üzerinde yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülür. Konuyla alakalı olarak alımlayanın, folklorun icrasına karşı ilgili olup olmamasının yahut hadise esnasında göstermiş olduğu birtakım reflekslerin, icracıyı olumlu veya olumsuz şekilde etkileyebileceği sıkça dile getirilen bir söylemdir ancak bütün bu sözler, belirli bir oranda doğruluk payına sahip olmakla birlikte, genelde basmakalıp olmaktan öteye gidemez. Folklor hadisesinin gerçekleşmesinde neredeyse icracı ile aynı oranda geniş bir paya sahip olan alımlayanın, dışa dönük birkaç küçük açıklamayla geçiştirilmesi teorisinin sağlamlığına gölge düşürmektedir. Bu anlamda alımlama kuramının, dikkati alıcı üzerine odaklayan bakış açısı, söz konusu eksikliği gidermek adına edebi birer metin olmakla birlikte aynı zamanda bir folklor ürünü olan halk şiirinin anlamsal düzlemde incelenmesinde, bizlere birtakım veriler sunar.

Bu anlamda buraya kadar yapılan genel açıklamalar, metnin birtakım değişkenler bağlamında çeşitli anlamlara gelebileceği ve her okurun öznel bir anlama sahip olabileceği yönündeydi. Acaba bu açıklamaların pratik hayattaki karşılığı nedir?

Deneyim ufkunun farklılığı, cinsiyet değişkenliği, eğitim durumu ve buna benzer birtakım vasıfların metnin alımlanma sürecine ne şekilde etki ettiğini görmek maksadıyla ve biraz da teorisinin halk şiiri sahasındaki karşılığını sorgulamak ve yukarıda ifade edilen soruya cevap bulabilmek adına küçük bir uygulama yapma ihtiyacı hissettik. Bu kapsamda Furkanî'ye ait bir şiirin (Dürzü), farklı zihin bağlamlarına sahip çeşitli okuyucular tarafından nasıl anlamlandırıldığını tespit etmeye çalıştık. Bu nedenle çalışmanın bu kısmı, ulaşılabilirliğinin kolay olmasından dolayı Cumhuriyet Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 2. Sınıf öğrencilerinden 30 kişiye uyguladığımız anket formlarının değerlendirilmesine ayrılmış ve bu doğrultuda, anlamın öznelliği konusunda birtakım çıkarımlar yapmaya çalışılmıştır.

Veri toplama aracı olarak Furkanî'nin Dürzü adlı şiirinin seçilmesi, büyük oranda şair üzerine yapılan ve şiirlerinin üretim bağlamına yönelik oldukça işe yarar bilgilerin bulunduğu bir monografi çalışmasıⁱⁱⁱ nedeniyledir. Söz konusu monografi sayesinde şairin biyografik özellikleri

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

ve şiirinin üretim bağlamına yönelik geniş bilgiye sahip olmamız, şiirin genel çerçevede sabit bir anlam kalıbı üzerine oturmasına yardımcı olmaktadır^{iv}. Buna göre söz konusu monografide, Furkanî'nin şiiri ve üretildiği bağlam üzerine verilen bilgiler şöyledir:

Dürzü

“Başına geçirmiş bir fes
Gidiyordum, duydum bir ses
Dinle beni, sesini kes
Dürzü, dürzü, dümbük, dümbük

Genelevinde çalışır.
Pezevenkliğe alışır.
Utanmaz arsız, yılışır.
Dürzü, dürzü, dümbük, dümbük

Su yerine şarap içer.
İçer de kendinden geçer.
Pavyonlarda güzel seçer.
Dürzü, dürzü, dümbük, dümbük

Turan her yan dürzü doldu.
İnsanlığa acep n'oldu?
Sonunda belasını buldu.

Dürzü, dürzü, dümbük, dümbük (10.10.1984)^v (Boyraz 2010: 273-274)

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Iser; ana hatlarını çizdiği teorik bakış açısında, metin içindeki boşlukların eserin estetik değerini arttırdığını söylemektedir. Bu anlamda estetik değer oluşturmak adına söz konusu boşlukları, diğer bütün edebi türlerden çok daha iyi bir şekilde kullanan metin türü, herhalde şiirden başkası olamayacaktır. Zira şiir, genel anlamda az sözle çok şeyler anlatmayı hedeflediği için okurun zihninde doldurulması gereken birçok boşluklar bırakır. Bu anlamda yukarıda, Furkanî'ye ait olan şiir; şaire ait biyografik ipuçları ve üretim bağlamı bilinmeden okunduğunda, birçok okurun farklı anlam kalıplarına yerleştirebileceği bir özellik sergilemektedir.

Bu şiirde kendisinden dürzü olarak bahsedilen şahıs, nasıl bir insandır (her anlamda)? “Dürzü” ve “dümbük” kelimeleri, çeşitli sözlüklerde çok önceden tanımlanmış olmalarına rağmen; evde, işte, sokakta yahut okulda, gündelik yaşantılarını devam ettirmeye çalışan insanların zihninde nasıl kodlanmıştır ve bu kelimeler, söz konusu zihin dünyalarında hangi anlamlara gelir? Şiir içinde çeşitli tümceler içine sıkıştırılmış “yan yollar”ın, “ana cadde” olarak tanımlayabileceğimiz temel fikre bağlanması nasıl gerçekleşir? Kısacası bu şiir, okurun zihninde nasıl kodlanır?

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Söz konusu sorulara cevap bulmak adına öğrencilere uyguladığımız anket formunda katılımcılara şu sorular yöneltilmiştir:

- Sizce bu şiirde geçen şu kelimeler, ne anlama gelmektedir? (Dürzü, dümbük)
- Sizce bu şiirin temel düşüncesi nedir? Bu şiir size ne anlatıyor?
- Size bu şiiri hatırlatan başka bir şiir ismi yazar mısınız?
- Bu şiiri okurken zihninizde oluşan kavramlar nelerdir? (Örneğin aklınızda canlanan bir manzara, resim, mekân, kişi vb.)

Anket formunun uygulandığı lisans programı öğrencileri, cinsiyet ve yaş gibi birtakım faktörlerin farklılaşması ve diğer bazı sebepler yüzünden, deneyim ufku bakımından şiirin anlamsal düzlemine bakış açısını etkileyecek birtakım bağlamsal farklılıklara sahiptir. Yaş aralıkları 20-25 arasında değişiklik gösteren öğrenci grubu 20 kız ve 10 erkek öğrenciden oluşmaktadır. Grubun, okur merkezli bir yaklaşımın araştırılmasını amaçlayan bu çalışmanın doğasına uygun bir topluluğu temsil ettiği söylenebilir.

Buna göre anket çalışmasına katılan öğrencilerin Furkanî'nin şiiri hakkında yaptıkları yorumlar şu şekilde tablolştırılmıştır. (Şiirlerin anlamına ilişkin kurulan yargı cümleleri, değerlendirme birimi olarak alınmıştır. Anlamca birbirinden farklı olan cümleler için ayrı bir kodlama yapılırken, birbirine benzeyen cümleler aynı frekans içinde değerlendirilmiştir.)

Tablo 1 “Dürzü” Kelimesinin Anlamı İçin Söylenenler

	Kadın <i>f</i>	Erkek <i>f</i>	Toplam <i>f</i>
Zevk ve eğlence düşkünü, hayatla ciddi bir ilişkisi olmayan kişi	3	1	4
Vurdumduymaz, kendini bilmez kişi	1	3	4
Terbiyeden yoksun, saygısız kişi	5	1	6
İnsanlar tarafından hoş karşılanmayan, ahlaksız erkek	6	-	6
Dinin emir ve yasaklarına uygun davranmayan kişi	-	3	3
Orta Doğu'da yaşayan bir halkın adı	1	-	1
Utanmaz, arsız kişi	2	-	2
Tembel, sersem kişi	2	-	2
Babası belli olmayan kişi	-	1	1
Cahil, aptal kişi	-	1	1

Toplam: 30

Tablo 2: “Dümbük” Kelimesinin Anlamı İçin Söylenenler

	Kadın <i>f</i>	Erkek <i>f</i>	Toplam <i>f</i>
Kişiliği tam olarak oturmamış olan insan	3	1	4
Akılsız, saf kişi	5	1	6
Zevkine düşkün, eğlence peşinde olan kişi	2	1	3
Üçkâğıtçı, dalavereci	2	1	3
Ahlaksız, yakışsız hareketlerde bulunan kişi	1	-	1
Kadın pazarlayan erkek	1	2	3
Şişman, yiyip içmeyi seven kişi	1	-	1
Çöpçatan, aracı	-	1	1
Eğitimsiz insan	1	-	1

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Bir çalgı aletinden çıkan ses	1	-	1
Bir tür çalgı aleti	-	1	1
Boş işler peşinde olan kişi	1	1	2
Yalancı, sözünde durmayan kişi	1	-	1
Dürzü	1	1	2

Toplam: 30

Tablo 3: Şiirin temel düşüncesi hakkında söylenenler Kadın f Erkek f Toplam f

Hayatın dönüşümü ve insan ahlakının bozulmasını eleştiriyor	13	3	16
Dönemin eğlence hayatını anlatıyor	1	-	1
Bir erkeğin ahlaktan uzak yaşamasını eleştiriyor	1	-	1
Kötü insanların, hiç utanmadan toplum içinde var olabilmelerini anlatıyor	-	1	1
Hiçbir işe yaramayan kişileri eleştiriyor	1	-	1
Berduş hayatını anlatıyor	-	1	1
Dinden uzaklaşınca olabilecek şeyleri söylüyor	-	1	1
Hak yerini elbet bulur, düşüncesi işleniyor	1	-	1
Soruyu cevaplamayan kişi sayısı:	3	4	7

Toplam: 30

Tablo 4: Bu şiiri hatırlatan diğer şiirler Kadın f Erkek f Toplam f

Ozan Arif (“Bozulmuş”)	-	1	1
Aşık Mahsuni (“Dürzü” adlı türküsünün sözleri)	-	1	1
Aşık Mahsuni (“Keser Döner Sap Döner”)	1	-	1
Neyzen Tevfik (“Be Hey Dürzü”)	1	2	3
Soruyu cevaplamayan kişi sayısı:	18	6	24

Toplam: 30

Tablo 5: Şiiri okurken zihinde oluşan kavramlar Kadın f Erkek f Toplam f

İçki içen, ayyaş insanlar, içki masası	7	2	9
İstanbul, para, kadın	-	1	1
Meyhane, bar, pavyon, kahvehaneler, genelev	10	1	11
Kadın ticareti yapan adamlar	2	1	3
Kabadayı	-	1	1
Hayat kadını	1	-	1
Ankara’daki Yakut adlı pavyon	-	1	1
Soruyu cevaplamayan kişi sayısı:	10	3	13

Toplam: 30

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Sonuç

Tablolardaki bilgiler dikkatli bir şekilde incelendiğinde, anlama eyleminin birtakım bağlamsal özelliklere göre değiştiği görülmektedir. Sözlükte tanımlanmış kelimelerin, farklı insanların zihninde farklı şekillerde kodlandıkları açık bir şekilde ortaya konmuştur. Dolayısı ile kişiler açısından sabit bir anlamın oluşmadığı, daha ilk aşamada söyleyebileceğimiz bir veri olarak, alımlama kuramının teorik çerçevesini doğrulamaktadır. “Dürzü” ve “dümbük” kelimelerinin, kişiler tarafından sözlükte yer alan tanımından farklı şekilde kullanılmaları, anlama eylemi üzerinde büyük farklılıklara yol açmaktadır. *Dürzü* ve *dümbük* kelimelerinin şiirin en can alıcı ifadeleri olmasından dolayı, bu kelimelere yönelik anlama eyleminin şiirin temel düşüncesini bile değiştirdiği görülmektedir.

Bunun yanı sıra cinsiyet faktörü de belirgin şekilde kendini göstermektedir. Örneğin kız öğrencilerin “dürzü” kelimesini tanımlarken ısrarlı bir şekilde “erkek” unsuruna baskı yapmaları ve hiçbir erkeğin, bu kelimenin cinsiyete yaptığı göndermeye değinmemesi tesadüfi olmasa gerektir.

Şiirin temel düşüncesi ve zihinde oluşan kavramlarda da buna benzer bir görüntü ortaya çıkar. Kişinin anlamı oluştururken kendi tecrübe birikiminden ve büyük oranda geçmişte edinmiş olduğu düşünce birikiminden faydalandığı görülür. Metnin yönlendirmeleriyle zihinde canlanan kavramların öğrenci ifadelerindeki hali, Iser’in ifade ettiği boşlukların zihin tarafından nasıl da farklı şekilde doldurulduğunu ispat etmektedir.

Sonuç olarak, anlamanın tarihsel dönüşümü neticesinde ortaya çıkmış ve günümüzde hermenötik geleneğin devamı olarak nitelenebilecek olan alımlama kuramının okuru merkeze alan yaklaşım biçimi, halk şiiri alanında yapılacak olan değerlendirmelerde de göz önünde tutulmalıdır. Bağlam merkezli yaklaşımların (özellikle Performans Teori’nin), folklor hadisesinin oluşmasında alımlayıcıya da verici kadar aktif roller biçmesi ve hadisenin ancak bu iki kutup arasındaki çift taraflı etkileşim sayesinde gerçekleşebileceğini söylemesi, aslında halkbilimi sahasında yapılacak olan çalışmaların hedefine çok önceden işaret etmiş bulunmaktadır. Ancak tarihi süreç alımlayanın -özellikle ülkemizde gerçekleştirilen halkbilimi çalışmalarında- büyük oranda ihmalkârlığa uğradığını göstermektedir.

Alımlama kuramının, anlamın oluşması üzerine söyledikleri ile performans teorisinin folklor hadisesinin oluşması üzerine söyledikleri arasında büyük oranda benzerlikler bulunur. Söz konusu benzerlikler; bu konuda alımlama kuramından halkbilimi sahasına ve aynı şekilde halkbiliminden de alımlama kuramına bazı transferler yapabileceğimizi düşündürmektedir.

Tür ve şekle yönelik çalışmaların yanı sıra, halk şiirine anlam etkinlikleri açısından yaklaşırken, bunların büyük oranda yazarın biyografik unsurları ve dönemin bağlamsal özellikleriyle şekillendirilmesi yeterli bir yaklaşım değildir. Anlamın oluşmasında okurun/seyircinin/dinleyicinin de pay sahibi olduğu düşünüldüğünde, halk şiiri vadisinde yapılacak olan çalışmalarda, şiirlerin tüketim ortamları da bu dikkatle incelenmeli ve sabit fikirli tutumlar sergilemekten özellikle kaçınılmalıdır.

NOTLAR

ⁱ Edebiyat bilimine etki eden paradigmaların genel mahiyetleri ve yaklaşım biçimleri hakkında fikir sahibi olmak için Manon Maren Griesbach’ın Türkçeye de çevrilen *Edebiyat Bilimi’nin Yöntemleri* adlı kitabına bakılabilir.

ⁱⁱ Hermenötik’in tarihsel süreçte geçirmiş olduğu anlamsal değişimler ve kullanım sahaları için bkz. Richard E. Palmer, *Hermenötik*, Çev: İbrahim Görener, Ağaç Felsefe Yayınları, 2008.

ⁱⁱⁱ Bkz. Boyraz, Şeref. (2010). *Furkani’nin Şiir Evreni Bağlamında Bir Monografi Denemesi*, Akçağ Yay. Ankara.

^{iv} Şiirin üretim bağlamının bilinmesiyle anlamın büyük oranda bir yere sabitlenmesi, aslında Iser’in çizdiği kuramsal çerçevede olumsuzlanmaktadır. Ancak monografi çalışmalarının ve metinlere karşı geliştirilen yaklaşımların temel özellikleri dikkate alındığında söz konusu durum, yorumcu için bir avantaj oluştururken metni üreten kişinin okur

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

nazarındaki estetik gücünü olumsuz etkiler. Üzerinde ayrıca düşünülmesi gereken söz konusu çelişkili durum, edebiyat biliminin işlevlerine yönelik çıkarımlar yapan başka çalışmaları ilgilendirdiğinden, burada sadece kendisine değinilmekte yetinilmiştir.

^{iv} Şiirin üretim bağlamına dair, Furkani'nin ağzından fakat Boyraz tarafından kaleme alınan metin: "Lise bittikten sonra beş altı yıl İstanbul'da, inşaatlarda demirci olarak çalıştım. Bu dönemde birçok insanla tanıştım. Anadolu bozkırlarında, örf ve an'anelerine bağlı, dindar bir çevrede yetişmiş biri olarak burada insanların riyakâr, sahtekâr, düzenbaz olduklarını gördüm. Bir gayesi olmayan, hayatı oyun ve eğlenceden ibaret sanan bir kişiyle tanıştım. Pek ayık gezmeyen bu şahsiyet, bir gün Cihangir'de bir apartmanın giriş kapısının önünde ateş yakmış, içki içiyordu. Hava çok soğuktu. Biz orada inşaatta çalışıyorduk. Ertesi gün işe gittiğimizde adamın içki içtiği yerde soğuktan donarak öldüğünü gördük. Bu durum ve manzara karşısında yazmıştım bu şiiri". (Boyraz 2010: 274)

KAYNAKÇA

- AMOS, Dan Ben. "Şartlar ve Çevre İçinde Folklorun Bir Tanımına Doğru", Çev: Metin Ekici, *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*, Haz. Gülin Ögüt Eker ve diğerleri. Ankara, Milli Folklor Yayınları. S. 31-56, 2003.
- BOYRAZ, Şeref. *Furkani'nin Şiir Evreni Bağlamında Bir Monografi Denemesi*, Akçağ Yay. Ankara, 2010.
- DUNDES, Alan. "Doku, Metin ve Konteks", Çev: Metin Ekici, *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*, Haz. Gülin Ögüt Eker ve diğerleri. Ankara, Milli Folklor Yayınları. S. 67-91, 2003.
- GADAMER, Hans-Georg. *Hermeneutik Üzerine Yazılar*, (Derleyen ve Çeviren: Doğan Özlem), İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2003.
- GRİSEBACH, Manon Maren. *Edebiyat Bilimi'nin Yöntemleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı: 99, Ankara, 1995.
- İNALCIK, Halil. *Makaleler I*, Doğu Batı Yayınları. Ankara, 2009.
- MATTELAER, J.J. Schipper, R.A. "The Circumcision of Jesus Christ". J. Urol, Volume 178, 2007.
- MORAN, Berna. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yay, İstanbul, 2008.
- ÖZLEM, Doğan. *Hermeneutik ve Şiir*, Notos Kitap, İstanbul, 2011.
- PALMER, Richard E. *Hermenötik*, Çev: İbrahim Görener, Ağaç Felsefe Yayınları, İstanbul, 2008.
- RİEDEL, Manfred. "Wilhelm Dilthey'da Teorik Bilme ve Pratik Yaşama Kesinliği Bağıntısı", *Hermeneutik Üzerine Yazılar* (iç.), (Derleyen ve Çeviren: Doğan Özlem), İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2003.
- TATAR, Burhanettin. *Felsefi Hermenötik ve Yazarın Niyeti*, Vadi Yayınları., Ankara, 1999.
- TOPRAK, Metin. *Hermeneutik ve Edebiyat*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2003.
- TÜZEL, Sait; Kurudayıoğlu, Mehmet, "Alımlama Estetiği Kuramı Doğrultusunda Okurun Beklenti Ufkunun Tespit Edilmesi Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 10, sayı:21, s. 101-123, 2013.
- WELLEK, Rene; Warren, Austin. *Edebiyat Teorisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

